

τὴν δωρεάν τοῦ Ὑψίστου. Τὸ κορύφωμα συνεπῶς τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἦτοι τὸν ἀντικατοπτρισμὸν τῆς τελειώσεως τοῦ Ἐπέκεινα δύνανται, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, ἄτομα καὶ λαοὶ νὰ ἐπιτύχωσι.

Γεννᾶται ὁμως ἤδη τὸ ἐρώτημα: Ποῖα εἶναι τὰ κίνητρα, ἅτινα ὁδηγοῦν τὴν ψυχὴν εἰς τὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου; Διὰ ποίων πειστηρίων διαπιστοῦται ὅτι ὑπὸ τὰς μνημονευθείσας προϋποθέσεις ἄτομα καὶ λαοὶ δύνανται νὰ ἀνέλθωσι πρὸς τὸ στάδιον τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ τῆς τελειώσεως τοῦ Ἐπέκεινα;

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πνευματικὴν ψυχὴν, ἣτις ἰδιαιτέρως θέλγεται ἐκ τῆς ἐξυψώσεως καὶ δὴ ἐκ τῆς τελειώσεως. Τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ τῶν ἐξῆς:

α) **Ἔχει τὴν ἔφεσιν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπικοινωνῇ πάντοτε μετὰ τῆς ὑπερτάτης Δυνάμεως.** Οὕτως εἰς τὴν πρωτόγονον ἀκόμη κατάστασιν ἐξήτει οὗτος ἔνεκα φόβου καὶ ἀγωνίας διὰ τὰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας τῆς ζωῆς παρὰ τῆς Δυνάμεως αὐτῆς τὴν προστασίαν διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν κινδύνων. Ἀργότερον πάλιν ὁ ἴδιος, ὅταν ὑπὸ τὸ θησαύρισμα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς του ἀναπτύξεως ἀνῆλθεν εἰς τὰς βαθμίδας τῆς ἐξελίξεως, ἐξήτει καὶ τότε, ἔχων τὸν πόθον τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τὴν προστασίαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε παραλείπει — ἴδιόν ὅταν ἔχη συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν του — νὰ κινῆται πρὸς τὴν προστασίαν ταύτην. Τότε δὲ κατευθύνεται πρὸς προσανατολισμούς, τοὺς ὁποίους διαγράφει κυρίως ὑπὸ τὸν φωτισμὸν τῆς Θρησκείας⁽¹⁾. Ὑπὸ τὸν φωτισμὸν ταύτης ποθεῖ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, «ναὸν Θεοῦ Ζῶντος» καὶ «οἶκον τοῦ ἁγίου πνεύματος», γενικῶς δὲ τοιοῦτον ὥστε νὰ ζῆ ἐν ἑαυτῷ οὐχὶ τὸ ἐγὼ του, ἀλλ' ὁ Χριστὸς (Παύλου πρὸς Γαλάτας β'. 20). Μόνον δὲ οὕτως αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀνακαινισθεῖσαν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ.

β) **Ἔχει ὁ ἴδιος τὴν συνείδησιν ὅτι ἡ ὑπερτάτη Δύναμις ἀγαπᾷ καὶ ἐνδιαφέρεται δι' αὐτόν.** Καὶ ὑπάρχουν πλεῖστα τεκμήρια διὰ τὴν συνειδητοποίησιν ταύτης. Οὕτω πρῶτον ἡ ἀγάπη αὕτη ἐξεδηλώθη διὰ τοῦ ὄπλισμοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ λόγου, ὁπόθεν ἀπέκτησεν οὗτος τὴν ἱκανότητα τῆς προοδευτικῆς αὐτοεξελίξεως τόσον ἐν τῇ πνευματικῇ δημιουργίᾳ ὅσον καὶ ἐν τῇ καταστολῇ τῶν παθῶν. Ἡ ἀγάπη δεύτερον τοῦ Ὑψίστου ἐξεδηλώθη πρὸς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἰδίως δὲ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ταύτης ἀποκαλύπτονται τὰ ἐξῆς:

αα) Ὅτι δὲν ὑπάρχει χάσμα ἀγεφύρωτον μετὰ τῆς καθαρᾶς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦναντίον παρέχεται ἡ δυνατότης τῆς ψυχῆς νὰ ἐπικοινωνῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ.

(1) E. Berggravn: (Μεταφ. Ν. Λούβαρι). Ἡ ψυχὴ πηγὴ τῆς Θρησκείας, 1946, Κεφ. Η'.

ββ) "Οτι παρέχεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐνδιάρρυνσις καὶ ἡ ἐλπίς κατὰ τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς νῦν σωθῆ, δεδομένου ὅτι ἡ γέφυρα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνυψώσεώς του παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου Δημιουργοῦ.

γγ) "Οτι τὸ ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ ταύτῃ ἀναραινόμενον θρησκευτικὸν συναίσθημα ὄχι μόνον πιστοποιεῖ τὴν ἰγνότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ διαδηλώνει ὅτι τὰ κίνητρα τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἑτεραρχικά, δὲν ἔρχονται δηλαδὴ ἔξωθεν, ἀλλ' εἶναι δι' αὐτὸν μὲν ἐσωτερικά, διὰ τὸ ἀνθρώπινον δὲ γένος ἐσωκόσμια.

Τριουτοτρόπως διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος συνειδητοποιήσεως ταύτης δημιουργεῖται ἡ ἀντίληψις τῆς ἐνισχύσεως καὶ συμπαραστάσεως τοῦ ὑψίστου Δημιουργοῦ· εἰς τὴν προοδευτικὴν προσπάθειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὡπλισε δηλονότι ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἐξαγνισμένης ψυχῆς, — αἰτινες ὡς ἐσωκόσμια κίνητρα — παρήγορα καὶ ἐνδιάρρυντικά — καλλιεργοῦν τὴν ἀνέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὴν τελείωσίν του. Διὰ τῆς νέας ταύτης συμβολῆς τοῦ Θεοῦ καταδεικνύεται ὅτι ὁ Ὑψιστος ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον δὲν ἄφησεν αὐτὸν ἀνυπερέσπιστον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμερίμνησεν — ὀπλίσας αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου καὶ εὐνοήσας τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου — νῦν ἐφοδιάσθη αὐτὸν διὰ τῶν κινήτρων τῆς διηγεκοῦς αὐτοεξελέξεως πρὸς τὴν τελείωσίν του. Καὶ ἐνῶ διὰ τοῦ λόγου ἐκαλλιεργήθη ἡ ἀνίπτυξις τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν γήινων, ἦτοι ἐδημιουργήθη ἡ πρώτη θεωροφύρος πρὸς τὴν οὐρανίαν εὐδαιμονίαν, διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ ἐν τῇ θρησκευτικῇ βίῳσει κυριαρχοῦντος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καλλιεργεῖται ἡ πίστις ἦτοι ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἰτινες μετὰ πεποιθήσεως καλλιεργοῦν τὰ πάντα πρὸς τὴν τελείωσίν των. Καὶ εἶναι τοῦτο φυσικόν. Διότι εἰς τὴν ψυχὴν πλέον κατοικεῖ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς Λόγος καὶ γίνεται αὕτη σῶμα τοῦ οὐρανοῦ Φωτός.

Τὴν σχέσιν ταύτην τῆς καθαρῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Δημιουργὸν ἐκτιμῶν ὁ φιλόσοφος *Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἢ Ἰουδαῖος* (2ῆ π.Χ. — 50 μ.Χ.) καὶ ἀποδεχόμενος ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ὑπερέτελειον ὄν ἐπλασεν ἐξ ἀγαθότητος (1) τὸν κόσμον λέγει ὅτι διὰ τῆς μεσιτείας τῶν θείων δυνάμεων ἐπενεργῶν Οὗτος μερίμνη διὰ τὴν τελείωσιν ἐκείνου. Διότι ὁ Θεὸς «ἄτε ὢν οὐδενὸς χρεῖος» καὶ ἐπειδὴ εἶναι «ἄκρα καὶ τέλος καὶ ὄρος εὐδαιμονίας, μετέχων μὲν οὐδενὸς ἑτέρου πρὸς βελτίωσιν, τὸ δὲ ἴδιον μεταδεδωκὼς ἅπασιν τοῖς ἐν μέρει τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς, ἑαυτοῦ» (1), παρέχει τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἢ δὲ μέριμνα Αὐτοῦ, ἦτις περιβιάλ-

(1) *Φίλωνος*: Περὶ τῶν Χερουβίμ, 2α ἐκδ., τόμος 2ος, σελ. 16, 26, 46, 22, 64.

λει και τὸν ἄνθρωπον καταδεικνύεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ἐλεύθερος και ἔχει ὡς ἐφόδιον τὸν λόγον, ὡς τὸν «δυνατώτατον σύμμαχον ἀνθρώπου», ὡς *βασιλείαν ὁδὸν πρὸς τὸν Θεόν*. Ἐκ τούτου ὁ λόγος κατευθύνει τὴν ὕλην και ὁδηγεῖται τὸ ἄτομον πρὸς τὴν τελείωσιν, ἀφοῦ πρῶτον φωτισθῆ ὑπὸ τῆς πίστεως. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος, ὅστις «πάροικος» εἶναι εἰς τὸν κόσμον, ἀφοῦ ἐκριζώσῃ τὰ πάθη, δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀρχὴν και νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀγάπη τέλος τοῦ Ἵψίστου ἐκδηλοῦται, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ζητεῖ ὡς ἄπειρος ἀγάπη νὰ διέπωνται αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ὁμοίως ὑπ' ἀγάπης. «Ἐν τούτῳ, λέγει, γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»,. Διότι ὅταν ὑπάρχη ἡ ἀγάπη ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ, μετὰ τῶν ἀνθρώπων δημιουργοῦνται αἱ ἀσφαλέστεραι προϋποθέσεις ὄχι μόνον διὰ τὴν εἰρηνικὴν αὐτῶν συμβίωσιν ἀλλὰ και διὰ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν. Πρέπει ὅμοις ἡ ἀγάπη αὕτη νὰ εἶναι καθαρὰ και ἀμεμπτος, ἐστηριγμένη ἐπὶ ἠθικῶν βάσεων και γενικῶς τοιαύτη ὥστε τοὺς πάντας και τὰ πάντα νὰ ἐξιδανικεύῃ⁽¹⁾. Ἡ ἀγάπη αὕτη ἀποτελεῖ νέον κίνητρον διὰ τὴν ψυχὴν, καθαρῶς συναισθηματικοῦ χαρακτήρος, διὰ τῆς ὁποίας καλλιεργεῖται ἡ πρὸς τελείωσιν αὐτοεξέλιξις.

Διὰ τῆς συμπαραστάσεως ἄρα τοῦ Ἵψίστου, εὐεργετοῦντος κατὰ τὴν θρησκευτικὴν βίωσιν τὸ ἀνθρώπινον γένος, και διὰ τῶν *κινήτρων τῆς πρὸς τελείωσιν αὐτοεξελίξεώς του*, ἥτοι διὰ τοῦ λόγου, τῆς πίστεως και τῆς ἀγάπης, ἐπιτελεῖται ἡ ἀνοδος αὐτοῦ πρὸς τὸ κορυφωμα τῆς ἱστορικῆς του ἐξελίξεως. Ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ *θρησκευτικῇ βιώσει ὁ λόγος ὁδηγεῖ εἰς γνησίαν πνευματικὴν δημιουργίαν, ἡ πίστις ἀποκτιᾷ θαυματουργὸν δύναμιν και ἡ ἀγάπη τὰ πάντα ἐξωραΐζει*. Καὶ τὴν ἀνοδὸν ταύτην δοκιμάζουν ὄχι μόνον ἄτομα ἀλλὰ και λαοί, διότι και δι' αὐτοὺς ὑπάρχει τελείωσις, τὴν ὁποίαν σφυρηλατεῖ ἡ τελείωσις τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ κορυφώματος τῆς ἱστορικῆς τελειώσεως μνημονευθέντων συνάγομεν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα :

α) Ὅτι διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν θέτομεν ἐν τέρμα, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῶν γνωστικῶν δυνάμεων ἡμῶν. Τὴν λύσιν ταύτην οὐχὶ ἡ Φιλοσοφία ἀλλὰ ἡ Θεολογία δύναται πλήρως νὰ δώσῃ⁽²⁾. Διότι ἂν και τίθεται τὸ τέρμα τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀνεξίξεως ἐντεῦθεν τοῦ Ἐπέκεινα, εἶναι ἐν τούτοις τοῦτο ἀντικατοπτρισμὸς τῆς τελειώσεως τοῦ Ἐπέκεινα, τὸ ὁποῖον μόνον ἡ Θεολογία δύναται τελείως νὰ ἀποσαφηνίσῃ. Ἡ ἀποδοχὴ ὅμως τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας ὡς πρὸς τὸ τέρμα τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὰς ἐξῆς *ἀντινομίας* :

(1) Paul Häberlin: Ethik im Grundriss, 1946, σ. 127 - 130.

(2) Joseph Pieper: Über das Ende der Zeit, 1950, σ. 27.

αα) Τὸ τέλος τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀναζητεῖται ὡς ἀνθρώπινη ἐπιτευξις. Πῶς ὅμως ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ κατάστασις ἐναρμονιζομένη πλήρως πρὸς τὴν τοῦ Ἐπέκεινα; Πῶς δηλαδὴ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ μία κατάστασις ἀπολύτως καθαρὰ καὶ ἀγνή, ἐφ' ὅσον νοοῦνται εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην καὶ ἡ συνίπαρξις τῶν γηίνων;

ββ) Εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως νοεῖται **νίκη ἀρετῆς**. Ἡ ἀρετὴ ὅμως πραγματοποιεῖται μόνον κατόπιν ἀγῶνος πρὸς τὰ ἐγκόσμια. Ὅταν οἱ ἀγῶνες οὗτοι παύσωσι, τότε παύει καὶ ἡ διὰ τῆς ἀρετῆς ἀξιολόγησις τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τότε γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ἄν κατὰ τὸ τέλος τοῦτο τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως νοῆται ὅτι ἐπιτυγχάνεται ἡ τελείωσις καὶ ὡς ἐκ τούτου κυριαρχεῖ ἡ **αἰωνία μακαριότης**, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καλλιεργῆται ἡ ἀρετὴ, δεδομένου ὅτι παύουν τότε οἱ ἀγῶνες κατὰ τῶν ἐγκοσμίων;

γγ) Τὸ τέλος τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως θεωρεῖται ὡς πνευματικὸν ἀγαθόν. Εἰς πᾶν ὅμως πνευματικὸν στοιχεῖον εἶναι σύμφυτος καὶ ἡ **ἐννοια τῆς ἐξελίξεως**. Ἀνακύπτει τότε τὸ ἐρώτημα: Ἄν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξελίξεως ἐπιτυγχάνεται, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αἰωνιότητος, ἡ πραγματοποίησις τοῦ ὑψίστου πνευματικοῦ ἀγαθοῦ, πῶς νοεῖται τοῦτο, ἐφ' ὅσον περατοῦται πλέον ἡ ἐξέλιξις;

Τὴν ἄρσιν τῶν ἀντινομιῶν τούτων εὐρίσκομεν κυρίως εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἀφοσίωσιν καὶ ἰσχυρὸν δεσμὸν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι, ὡς ἤδη ἔχει καταδειχθῆ, τὸ προσφιλὲς τοῦ Θεοῦ δημιουργήμα, τὸ πλασθὲν ὑπ' αὐτοῦ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως, ἐφ' ὅσον βεβαίως τηρηθῶσιν αἱ δέουσαι προϋποθέσεις, ἐξομοιωθῇ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πατέρα πάντων τῶν ἀνθρώπων⁽¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις τοῦ ἀνθρώπου γένους πρὸς τὴν ἱστορικὴν τελείωσιν εὐνοεῖται ὑπὸ τῆς θείας συμπαραστάσεως καὶ συμπίπτει μετὰ τῆς βουλήσεως τοῦ Ἐπιτάτου. Τοῦτο εὐρίσκομεν κυρίως εἰς τὸ στάδιον ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ ἀνθρώπος ὑπὸ τὴν βίωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος δοκιμάζει τὴν χαρὰν τῆς πληρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου. Εἶναι δὲ ποικίλαι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ συναισθήματος τούτου. Οἱ ἐνθουσιασμοὶ ἐν τῇ δημιουργικῇ κινήσει τῆς ψυχῆς, ἡ ἀγάπη, ἥτις πληροῖ αὐτήν, τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα καθῶς καὶ ἡ αἰσιόδοξος διάθεσις, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τὸν μοχθοῦντα πνευματικῶς, ἀποδεικνύουν τὴν κυριαρχίαν τῆς θρησκευτικῆς δονήσεως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸν θάνατον ἀντιμετωπίζει ὁ ἔχων τὸν δεσμὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μοχθῶν πνευματικῶς μετ' ἡρεμίας ὡς ἀνάπαυσιν, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς μέσον ὀρθοφρονεστέρως ἐνεργείας καὶ γενικῶς τὴν δύσιν τῆς δραστηριότητός του ὡς λύσιν διὰ νὰ κινηθῇ πρὸς τὰ οὐράνια, ὅπου ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα καθαγιάζει⁽²⁾.

(1) Π. Μπρατσιώτου: Ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, 1955, σ. 17.

(2) E. d. Spranger: Die Magie der Seele, 1949, σ. 11-41.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἱστορικῶς ἀναζητήσωμεν τὰς περιπτώσεις τῆς θρησκευτικῆς ταύτης δονήσεως καὶ τοῦ δεσμοῦ πρὸς τὸν Θεόν, θὰ ἀνεύρωμεν ὅτι πᾶσα ἐποχὴ, πᾶς λαὸς καὶ πᾶσα δημιουργικὴ μορφή ἔχει *ιδίαν ἐκάστοτε οἰκείωσιν* μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀπολύτου. Διότι ἐκάστοτε ὁ Θεὸς μεταφράζει ἑαυτὸν εἰς μορφὰς καὶ δυνάμεις, αἵτινες ἔχουν ἰδιαιτέραν ἀπόχρωσιν καὶ δὴ τοιαύτην ὥστε νὰ ἐνισχύωσι τὸν ἄνθρωπον διὰ καταλλήλου περιεχομένου καὶ νὰ εἶναι αἱ μορφαὶ αὗται ὑπ' αὐτοῦ κατανοηταί. Ἐκ τούτου ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια λαμβάνει πάντοτε κατὰ τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν ἀνθρωπίνην μορφήν, τὸ δὲ αἰώνιον μόνον εἰς τὴν ἀνήσυχον ψυχὴν ἀναφάνεται καὶ δὴ εἰς ἐκείνην, ἣτις ἐπιζητεῖ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν.

Αὐτὸς εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν τὰ κοσμοθεωρητικὰ συστήματα, τὰ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας ἰσχύοντα, ἔχουν ἀντίστοιχον δεσμὸν καὶ οἰκείωσιν μετὰ τοῦ Ἐπέκεινα. Οὕτως ὁ *ορθολογισμὸς* παρουσιάζει πεποίθησιν ὅτι τὰ λογικὰ κριτήρια τοῦ ἀνθρώπου ἐγγυῶνται τὴν ὀρθὴν τομὴν εἰς τὰ τῆς ζωῆς. Εἰς τὸν *Ἰδεαλισμὸν* δημιουργεῖται ἡ πεποίθησις ὅτι μόνον ἡ καθαρὰ ψυχὴ ἀποτελεῖ ἐχέγγυον σωτηρίας ⁽¹⁾ κ.ο.κ. Κατάδηλος εἶναι συνεπῶς ἡ δυνατότης νὰ δοκιμάζη ὁ ἄνθρωπος τὸν *ἰσχυρὸν δεσμὸν μετὰ τοῦ Ὑψίστου*.

Αὕτη ἤδη ἡ *σχέσις ὀδηγεῖ εἰς λύσιν τῶν ἀντινομιῶν* ἥτοι εἰς ἐρμηνείας, αἵτινες οὔτε πρὸς τὴν πρόοδον τῆς ἱστορίας ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν, οὔτε καὶ πρὸς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου δημιουργοῦν διάστασιν. Συγκεκριμένως ἡ σχέσις αὕτη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν γίνεται αἰτία ὥστε εἰς τὸ κορύφωμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως νὰ γίνεται ὡς ἀποδεκτὸν περιεχόμενον, ὅπερ θεωρεῖται ὡς *ἀντικατοπτρισμὸς τῆς τελειώσεως τοῦ Ἐπέκεινα*. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐρμηνείαν εὐρίσκομεν ἐπίσης τὴν σύμπτωσιν τῶν διδαγμάτων *Φιλοσοφίας καὶ Θεολογίας*. Διότι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις ἐρμηνεύουσα τὴν ὀλότητα ὀδηγεῖται ἐξ αἰτίας τοῦ δεσμοῦ τούτου μέχρις ὀρίων, ἅτινα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς θρησκευτικῆς βιώσεως. Ὅθεν διὰ τὴν *λύσιν τῶν ἀντινομιῶν* κατανοοῦμεν τὰ ἑξῆς:

αα) Ὅτι εἰς τὸ κορύφωμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἔνθα πραγματοποιεῖται κατάστασις ἑναρμονιζομένη πρὸς τὸ Ἐπέκεινα, τὰ γήινα δὲν ἀντιτίθενται πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην ἀλλ' ἀποτελοῦν ἐφόδιον ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ψυχὴν ἐξυπηρετοῦν ⁽²⁾. Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τὰ γήινα εὐρίσκουν τὸν ὑπὸ Ὑψίστου εἰς αὐτὰ τεθέντα προορισμὸν, ὅποτε γίνεται *συνειδητὴ πλέον ἢ ἀγνότης καὶ ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς*. Δὲν ζῆ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ τέρμα τοῦτο τὴν ἀσυνείδητον ἀλλὰ τὴν συνειδητὴν μακαριότητα. Καὶ τοῦτο μόνον διὰ τῆς συμβολῆς τῶν γήινων δοκιμάζει.

ββ) Ὅτι εἰς τὸ τέρμα τοῦτο τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἡ ἀρετὴ δὲν νοεῖ-

⁽¹⁾ Ed. Spranger: Die Magie der Seele, 1949, σ. 157-160.

⁽²⁾ Radolf Kassner: Das inwendige Reich, 1953, σ. 124-125.

ται εἰς ψυχὴν ἀγωνιζομένην εἰσέτι κατὰ τῶν ἐγκοσμίων, ἀλλ' εἰς ψυχὴν νικήσασαν πλέον διὰ παντὸς τὴν ὀλόφρονα διαίθεσιν. *Τὰ γήινα ἤδη παρλι-
στανται ὡς συμβολισμὸς διὰ τὴν συνειδητοποιητὴν ἢ νίκη τῆς ψυχῆς.*

γγ) Ὅτι εἰς τὸ ἴδιον τέρμα δὲν νοεῖται περαιτέρω ἐξέλιξις, διότι ὁ πραγματοποιηθεὶς πνευματικὸς σταθμὸς παρουσιάζει τὸ ἀπόλυτον πλέον ἐπιστέγασμα τῆς πνευματικῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διὸ εἰς τὴν τελείωσιν ταύτην ἔχουν θέσιν οὐχὶ νέοι σκοποὶ τῆς ἐξελέξεως ἀλλὰ ἡ ἀγαλλίασις τοῦ συναισθήματος.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐρμηνείας τῆς λύσεως τῶν ἀντινομῶν καταφαίνεται ὅτι τὸ τέρμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελέξεως παρουσιάζει σταθμόν, διὰ τὸν ὅποιον ἐργάζονται ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ δὴ διὰ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἐκείστοτε μεζονος οἰκειώσεως αὐτῶν πρὸς τὸν Θεῖον Λόγον. Καὶ ἐπικουρεῖται μὲν τώρα ἡ Φιλοσοφία εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐκ τῆς Θεολογίας. Ὅσον ὅμως ἡ οἰκειώσις αὕτη θὰ εἶναι βαθυτέρα, τόσον καὶ ἡ ἰκανότης τῆς Φιλοσοφίας περισσότερον θὰ ἐπιτείνεται. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἐγγύησιν ὅτι ἡ Φιλοσοφία κατὰ τὸ κορυφωμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελέξεως, θὰ δώσῃ λύσιν οἷαν καὶ ἡ Θεολογία.

β) Ὅτι, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει στενὴ σχέσηις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῇ μεγαλυτέρᾳ πνευματικῇ δημιουργίᾳ νοεῖται βαθυτέρα οἰκειώσις μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, εἶναι δυνατὸν ἢ ἐντασις τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ τῆς οἰκειώσεως ταύτης τὴν καλλιέργησιν καὶ τὴν εἰς τὸ *Ἐπέκεινα ἀτομικῆν ἀθανασίαν.*

Ὁ ἀνθρώπος δηλονότι καλεῖται τὴν ζῆ πνευματικῶς αἰώνιος καὶ τὸ ἔργον του — ἐφ' ὅσον ἀποβαίνει ἔργον τοῦ Θεοῦ — παραμένει αἰώνιον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀποτελεῖ ἢ κατὰ τὴν ἐντεῦθεν τοῦ *Ἐπέκεινα ζώην δραστικῆς, τὸ κριτήριον, ὅπερ προπαρασκευάζει καὶ τὴν ἀθανασίαν.* «Ὁὐ πᾶς ὁ λέγων μοι» διδάσκει ὁ Χριστός, «Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν Οὐρανοῖς». Καὶ «ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν Αἰῶνα» (Καθολ. Ἰωάννου Α'. β 17). Οὕτως ἡ οἰκειώσις τῆς πνευματικῆς δημιουργίας πρὸς τὴν Θεϊαν ὑπόστασιν δὲν δημιουργεῖ μόνον τὴν χαρὰν, ἥτις παρορμᾷ πρὸς μεζονα δημιουργίαν, ἀλλ' ὁδηγεῖ καὶ εἰς κατάστασιν διὰ τὸ *Ἐπέκεινα* ἐνηρμοσμένην πρὸς τὴν ἐν τῷ βίῳ ἀσκηθεῖσαν ἀνθήσιν τοῦ Πνεύματος⁽¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σοφιστοῦ «ὁ δὲ ἄνθρωπος ποιῆσθαι καὶ διδάξαι, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν» (Κατὰ Ματθ. Ε'. 19).

Ἀσφαλῶς δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι τὸ πεπερασμένον ἐντάσσεται, ὡς οἷαν πραγματικότητα ἐδημιουργήθη, εἰς τὸ ἄπειρον. Ὅπως κατὰ τὴν με-

(1) Σπυρ. Καλλιάρης: Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα, 1938, σ. 81 - 82.

τάβασιν εις τὸ ὑπερπέραν ἐπέρχεται αὐτομάτως ἀπολύτρωσις ἀπὸ τοῦ πεπερασμένου καὶ ἐπιτελεῖται ἐπιστροφή πρὸς τὴν πρώτην ἀρχήν, τὴν θείαν μακαριότητα⁽¹⁾, οὕτως καὶ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ τοῦ Ἐπέκεινα ἀμβλύνεται ἡ πολλότης τῶν ποιοτήτων, ἣτις διακρίνει τὴν παροῦσαν ζωὴν⁽²⁾. Ὅσα ὁμως οἱ φορεῖς τοῦ σπνεύματος ἀθάνατα στοιχεῖα ἀπεκάλυψαν, ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἀποτελοῦν κίνητρα ὀδηγοῦντα τὸν ἱστορικὸν βίον πρὸς τὴν τελείωσιν, δὲν συμπαρασύρονται μετὰ τῶν πεπερασμένων, ἀλλὰ διὰ τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως αὐτῶν σταθεροποιούμενα καὶ ἐγκυρα ἐν τῇ γνησιότητι αὐτῶν καθιστάμενα παραμένουν καὶ συγκροτοῦν βαθμῆδὸν τὸν ἀντικατοπτρισμὸν τοῦ Ἐπέκεινα.

Ὅθεν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὑπὸ τὴν δέουσαν προπαρασκευὴν ἀποκτᾷ γονιμότητα, ἣτις στηρίζει τὴν καρποφόρον ἀνύψωσιν. Καὶ ἐπιτελεῖται τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν. Διότι ἂν ἡ θρησκευτικὴ βίωσις προπαρασκευάζουσα τὴν ψυχὴν καθιστᾷ αὐτὴν ἱκανὴν νὰ ὑπερβαίῃ τὰ ὅρια τῆς γήινης ὑπάρξεως, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἡ γονιμότης τῆς Ἱστορίας σφουρηλατεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν τελείωσιν της. Ὁ Χριστὸς ἄλλως τε δὲν καλεῖ τὸν ἐπὶ μέρος ἄνθρωπον εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ σύμπασαν τὴν κοινωνίαν.

γ) Ὅτι εἰς τὸ τέρμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως νοεῖται ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία. Τὴν ἐλευθερίαν ταύτην διαπιστοῦν τὰ ἐξῆς τεκμήρια⁽³⁾:

αα) Ὅτι εἰς τὸ τέρμα τοῦτο ἀπουσιάζουν αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἐφημέρων καὶ αἱ ἀγωνίαι, αἵτινες προκαλοῦνται εἰς τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἀντιξοοτήτων. Ἡ ἐνσυνείδητος μακαριότης, ἡ ὁποία βασιλεύει, συνεπάγεται τὴν νίκην τῶν μοχθούντων κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦτο χαρίζει τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν νικητήν.

ββ) Ὅτι ὑπὸ τῶν ἀτόμων καὶ λαῶν πραγματοποιοῦνται οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους ἐπεδίωκον. Ἡ τελείωσις θέτει τέρμα πλέον εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς νέας ἐξελίξεις.

γγ) Ὅτι ἄτομα καὶ λαοὶ ἀπαλλάσσονται ἐκ τῶν ὀχλήσεων τοῦ παρελθόντος, αἵτινες κατὰ τὴν ζωὴν δημιουργοῦν ψυχικοὺς κλονισμοὺς καὶ μερίμνας ἐπανορθώσεως τῆς καταστραφείσης τάξεως, καὶ ἐμπεδοῦται οὕτως ἡ γαλήνη καὶ ἡ ὀριμότης, αἵτινες διαδηλοῦν τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα.

δδ) Ὅτι ἄτομα καὶ λαοί, ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τοὺς νόμους τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας, οἵτινες χαρακτηρίζουν τὴν τελείωσιν τοῦ Ἐπέκεινα, ζῶντες ἤδη ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀγαθότητι, διέπονται ὑπὸ τῶν ἰδίων νόμων καὶ οὕτω

(1) I. Θεοδωρακοπούλου: Χριστιανικά καὶ Φιλοσοφικά Μελετήματα, 1949, σ. 27-28, 47-72.

(2) Th. Litt: Einleitung in die Philosophie, 1933, σ. 323.

(3) Theodor Bovet: Die Ordnung der Freiheit, 1951, σ. 249-255.

τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐρίσκεται εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ παρουσίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ (¹).

Οὕτω κυριαρχεῖ εἰς τὸ κορυφωμα τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ τοῦ Ἐπέκεινα ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀπολύτων ἀξιῶν ἢ ἀπόλυτος ἐλευθερία καὶ καταδηλοῖ τοῦτο τὴν ἐνσυνείδητον ἀπόλυτον μακαριότητα.

δ) Ὅτι τὸ *τέρμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελέξεως συγκρατεῖ τὴν καθαρὰν πνευματικὴν ὑπόστασιν ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους*. Εἰς ταύτην ὁδηγοῦν οἱ ἰδεατοὶ φωτισμοὶ πάντων τῶν λαῶν. Κυριαρχεῖ ἤδη ἢ ὑπερβατικὴ γύησις τοῦ Θεοῦ Φωτός, ἥτις διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ διὰ μέσου τῶν λαῶν φωτίσασα τὸν κόσμον ἀποβαίνει ἤδη κατὰ τὴν ἱστορικὴν τελείωσιν ἐνσυνείδητος ἐξιδανίκευσις. Εἰς τὴν ὑπόστασιν ταύτης ἀπαλείφεται ἢ ὑπόστασις τῶν πεπερασμένων, παραμένει ὅμως ἢ ἀπήχησις τῶν ἀξιολογικῶν ἐπιτεύξεων, τὰς ὁποίας διαλεκτικῶς ἐκαλλιέργησαν ἐκίστετε οἱ λαοί.

Ἐν συμπεράσματι παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος κατὰ τὴν μακρὰν πορείαν τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ βίου *ἀνέρχεται ἐκ τῆς πρωτογόνου ζωῆς, καθ' ἣν ὁ ἀνιστόρητος βίος ἀπετέλει γνώρισμα αὐτοῦ, εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον*. Ἡ πνευματικὴ δημιουργία ἀποβαίνει ἤδη τὸ σπουδαιότερον γνώρισμα αὐτοῦ. Εἶναι ὁ *δεύτερος πλοῦς*, κατὰ τὸν *Φίλωνα*, καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι φιλοδοξοῦν νὰ δημιουργήσωσιν ἀξίως καὶ ἢ ψυχὴ ἐπιζητεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ οἰκειώσιν μετὰ τῶν ἀξιῶν καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ὑψίστου. Ὁ λόγος, κατὰ τὸν πλοῦν αὐτόν, φωτίζει τὴν ψυχὴν καὶ ἢ ἀρετὴ καλλιεργεῖται διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς γήινης εὐημερίας.

Πέραν ὅμως τούτων ζητεῖ ἢ ψυχὴ τὴν πλήρη ἀπολύτρωσιν της. Ζητεῖ τὸ ὕψιστον τῆς εὐδαιμονίας της, ὑπερ ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἢ ὑπόστασις της γίνῃ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἢ «κάλλιον, ἀξιόχρεων ἐνδιαίτημα Θεοῦ» (²). Πραγματοποιεῖ τότε αὕτη τὸν *τρίτον πλοῦν*, καθ' ὃν ἐπιτελεῖται ἢ ἄμεσος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπινου γένους κατάληψις τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ καὶ ἢ πνευματικὴ ἔνωσις μετὰ τοῦ ἀληθινοῦ ὄντος. Ἀναφαίνεται τὸ *τέρμα τῆς ἐξελέξεως*, καθ' ὃ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀποκτᾷ «ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ», διότι ἄτομα καὶ λαοὶ ζοῦν τὰς αἰωνίας ἀρχὰς τοῦ Ἐπέκεινα. Οὕτως ὁ τρίτος πλοῦς, ἀποτελῶν τὸ κορυφωμα τῆς ἱστορικῆς ἀνελέξεως, παρουσιάζει τὸν ἀντικατοπτρισμὸν τῆς τελειώσεως τοῦ Ἐπέκεινα, κοσμούμενος ὑπὸ τοῦ πλούτου παντὸς ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ θησαυρίσματος. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ἤδη τὸ *τέρμα*, τὸ ὁποῖον ὡς ἄκρον ἄωτον τῆς ἐξυψώσεως καὶ ἐξιδανικείσεως δύναται νὰ συλλάβῃ πᾶσα ἀνθρωπίνη διάνοια. Ἐκεῖ πραγματοποιεῖται ἢ θεοποίησις τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ Ὑψιστος ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν διὰ τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου. *Εἰς τὸ κορυφωμα ἐκεῖνο καλοῦνται ἄνθρωποι καὶ λαοὶ πρὸς πνευματικὴν ἀθανασίαν*.

(¹) Gilles Quispelt: Mensch und Energie im antiken Christentum Eranos Jahrbuch, 1952, Band XXI, σ. 161.

(²) Φίλωνος: Περὶ τῶν Χερουβίμ. Τόμος 2ος, 2α ἔκδοσις σ. 52.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀνδρούτσου Χ.:** Δεξικόν τῆς Φιλοσοφίας, 1929.
- Ἀνδραυτοπούλου Γρ.:** Ὁ Ἑλληνισμός ὑποφύτης τοῦ Χριστιανισμοῦ, 1955.
- Βλάχου Νικ.:** Θεωρητικά καὶ Μεθοδολογικά προβλήματα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, 1925.
- > : Ἡ σχέσις τῆς Ἱστορίας πρὸς τὴν Ψυχολογίαν, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1954-55.
- Βορέα Θεοφ.:** Λογική.
- > : Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, 1935.
- Βουρβέρη Κων.:** Τὸ πρόβλημα τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας, 1936.
- > : Τὸ ἀγωνιστικόν στοιχεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ψυχῆς, 1947.
- > : Ἡ κλασσικὴ Φιλολογία ὡς πνευματικὴ ἐπιστήμη, 1952.
- > : Πλάτων καὶ Ἱστορία, «Πλάτων», Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, ἔτος Στ', 1954.
- > : Πλάτων καὶ Ἀθῆναι, 1950.
- Γεωργούλης Κ.:** Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, 1954.
- > : Διαλέξεις Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν.
- Γιεροῦ Χαράλ.:** Ἀπὸ Kant εἰς Fichte.
- Δασκαλάκη Ἀποστόλου:** Τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.
- Δεδοπούλου Κ.:** Μία θεολογία τῆς Ἱστορίας, ἔφημ. Καθημερινή.
- Δημητροπούλου Κ.:** Τὸ Ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger., 1938.
- > : Ἡ κατανόησις, 1940.
- > : Ὁ χαρακτήρ τῶν ἱστορικῶν λαῶν, Περιοδικόν: Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις, ἀριθ. 4, 1947.
- > : Σχέσις αἰσθήματος καὶ νοήματος, 1947.
- > : Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀγωγή τῆς σχολικῆς περιόδου, 1952.
- > : Προϋποθέσεις τῆς ἀγωγῆς, Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου, Νοέμβριος - Δεκέμβριος, 1954.
- > : Ἐξελικτικὴ Ψυχολογία, Β'. ἔκδοσις, 1954.
- > : Ἡ δημιουργία τῶν ἀξιών, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1955-56.
- > : Αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Κοραῆ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, Περιοδικόν, Σχολεῖο καὶ Ζωή, 1956, τεύχ. Γ'.
- > : Τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, «Πλάτων», Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, ἔτος Η', τεύχος Α', 1956.
- Ἐξαρχοπούλου Νικ.:** Αἱ εἰκόνες ὡς μέσον καλαισθητικῆς ἀγωγῆς, 40 ἐτηρὶς Θεοφ. Βορέα, Α'. τομ., 1940.
- Ἐθαγγελίδου Μ.:** Ἱστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως.

- Ζακυθηνού Διονυσ.** : Ἡ παγκόσμιος ἠθική κρίσις καὶ οἱ πνευματικοὶ προσανατολισμοί, 1946.
- » : Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ, Β', ἔκδ., 1955.
- Ζώρα Γεωργ.** : Αἱ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν διαμορφωθείσαι ἰδεολογικαὶ καὶ πολιτικαὶ κατευθύνσεις, 1953.
- Θεοδωρακοπούλου Ἰ.** : Ἡ ἔννοια τοῦ Ἐγὼ καὶ ἡ ἔννοια τῆς Ἐποπτείας, Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας, VI.
- » : Εἰσαγωγή στὸν Πλάτωνα, 1941.
- » : Τὸ πνεῦμα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, 1945.
- » : Ἡ Ἑλλάς ὡς ὡς ἰδέα ὁ πόλεμος καὶ οἱ ἰδεολογίες, 1945.
- » : Σύστημα φιλοσοφικῆς ἠθικῆς, τόμ. Α', 1947.
- » : Πλάτωνος Φαῖδρος, 1948.
- » : Χριστιανικὰ καὶ Φιλοσοφικὰ Μελετήματα, 1949.
- » : Μαθήματα τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων, 1952.
- » : Διάλογος, Διαλεκτικὴ καὶ ἡ ἐποχὴ μας, διμυρία εἰς φιλοσοφικὸν συμπόσιον, 1955.
- » : Μαθήματα εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Α', 1956.
- Ἰσηγόνη Ἀντ.** : Ἡ τελολογικὴ κατ' Ἀριστοτέλη ἔκδοσις τοῦ ψυχικοῦ βίου, 1951.
- Καλλιὰφα Σπυρ.** : Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα, 1938.
- » : Περὶ βουλήσεως, 1940.
- » : Σῶμα καὶ Ψυχὴ, Ὑλὴ καὶ Πνεῦμα.
- » : Ψυχικὴ σύστασις, χαρακτὴρ καὶ ἀγωγή τοῦ Ἑλλήνου, 1949.
- » : Ὑλισμὸς καὶ σύγχρονος Βιολογία καὶ Ψυχολογία, 1952.
- » : Ἐνδον σκάπτε, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1954-55.
- Κανελλοπούλου Παν.** : Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας, 1953.
- » : Ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, τομ. Α', Β', ἔκδ. Β.
- » : Μεταφυσικῆς Προλεγόμενα, 1956.
- Καρολίδου Π.** : Εἰσαγωγή εἰς τὴν καθολικὴν ἢ Παγκόσμιον Ἱστορίαν, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, τομ. 36.
- » : Παγκόσμιος Ἱστορία, τόμ. Α'.
- Κασσάβου Μαρίας** : Ἡ Φιλοσοφία ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους.
- » : Ἡ ἠθικὴ συνείδησις, 1959.
- Κοροντζῆ Π.** : Τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ τόπου μας, 1950.
- Κουρμούλη Γεωργ.** : Σύγχρονοι μέθοδοι γλωσσικῶν ἐρευνῶν, περιοδικόν : Παιδαγ. Ἐπιθεώρησις 1942, τευχ. 1-2.
- » : Ἡ ἐκπολιτιστικὴ δύναμις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, «Πλάτων» Δελτίον Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, 1950.
- Κωτσάκη Δημ.** : Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, 1953.
- Λαμπρίδου Ἑλλη** : Ὁ Μπέρκσον καὶ ἡ Φιλοσοφία του.
- Λογοθέτου Κ.** : Ἡ περὶ ἰδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος.
- » : Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Ἐγγέλου.
- » : Φιλοσοφικὸν σύστημα Πέτρου Βράϊλα Ἀρμένη, 1905.
- » : Ἡ ἠθικὴ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, 1913.

- Λογοθέτου Κ.: Ἡ ἰδεολογία τοῦ Λεϊβνιτίου, 1914.
 » : Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πλωτίνου, 1922.
 » : Ἀνάλεκτα φιλοσοφικά καὶ φιλολογικά, 1939.
 » : Ἰδανικά καὶ Παιδεία, 1949.
- Λούβαρι Ν.: Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, 1933.
 » : Μεταξὺ δύο κόσμων, 1949.
 » : Χριστιανικὴ περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρία, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῶν Ἀθηνῶν, 1953.
- Μελανίτου Π.: Ἡ προσωπικότης καὶ ὁ χαρακτήρ ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεῦνης.
- Μπαλάγρο Δ.: Οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, 1949.
- Μπρατσιώτου Π.: Οὐμανισμὸς καὶ ἀνθρωπισμὸς, Διαλέξεις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν, 1955.
 » : Ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, 1955.
- Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία: Βασικὴ Βιβλιοθήκη, τόμος 36.
- Παλαιολόγου Γ.: Οἱ ἑξ κύριοι τύποι τῆς ἀτομικότητος, 1937.
 » : Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ, 1956.
- Σακελλαρίου Γ.: Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, 1948.
- Σκουτεροπούλου Ι.: Ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ νεωτέρα Παιδαγωγική, 1948.
- Σπετσιέρη Κ.: Αἱ ἀξίαι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς, 1939.
 » : Τὰ εἶδη τῆς γνώσεως, 1949.
- Τούλ Ν. Ι.: Ἡ ἔννοια τοῦ καλυτέρου καὶ ἡ σχετικότητά της. Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας, 1939.
- Τωμαδάκη Νικ.: Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν Φιλολογίαν, 1952.

- Amman Hermann: Die menschliche Rede, 1925.
 Ament W.: Die Seele des Menschen, 16te Auflage.
 Baden Hans Jurgens: Der Sinn der Geschichte, 1948.
 Baeck Leo: Der Sinn der Geschichte, 1946.
 Barth Paul: Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, 1922.
 Bastide Georges: Medications pour une Ethique de la personne, 1953.
 Bauer Wilhelm: Einführung in das Studium der Geschichte, 1928.
 Berdiajew Nic.: Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, Μετάφρ. ὑπὸ Μητροπολίτου Σάμου Εἰρηναίου, 1950.
 » : Der Sinn des Schaffens, 1927.
 » : Πνεῦμα καὶ ἐλευθερία, Μετάφρ. ὑπὸ Μητροπολίτου Εἰρηναίου, 1952.
- Berggray Eivind: Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς θρησκείας, Μετάφρ. Ν. Λούβαρι, 1946.
- Bergmann Ernst: Der Geist des XIX Jahrhunderts, 1922.
- Bergson Henri: Les deux sources de la morale et de la religion, 1948.
 » : L'énergie spirituelle 1949.
- Bossard Robert: Wege zur Selbstverwirklichung, 1954.
 Bovet Theodor: Die Ordnung der Freiheit, 1951.
 Brunner August: Die Grundfragen der Philosophie, 1949.

- Buchheim Karl: Wahrheit und Geschichte, 1950.
- Buchwald Georg: Der Logosbegriff des Johannes Scotus Erigena, 1884.
- Cassirer Ernst: Substanzbegriff und Funktionsbegriff, 1923.
- Croce Benedetto: Zur Theorie und Geschichte der Historiographie, 1915.
- Cysatz Herbert: Das Unsterbliche. Die Gesetzmäßigkeiten und das Gesetz der Geschichte, 1940.
- Daudin Henri: La liberté de la volonté, 1950.
- Delacroix Henri: Le langage et la pensée, 1930.
- Dempf Alois: Kulturphilosophie, 1932.
- Die neue Rundschau: XXXVIII, 1927.
- Diels Hermann: Fragmente der Vorsokratiker, I 1954, II, III, 1956.
- Dilthey Wilh.: Einleitung in die Geisteswissenschaften, 1933.
- Dimitropulos Konst.: Die Stufen der Wertgerichtetheit im Wandel der Kulturformen und -gebilde, 1937.
- Driesch Hans: Θεμελιώδη προβλήματα της Ψυχολογίας, Μεταφ. Καλλιώρα Σπυρ. 1928.
- Ehrenstein Walter: Die Entpersönlichung. Masse und Individuum im Lichte neuerer Erfahrung, 1952.
- Erdmann Johann Eduard: Grundriss der Geschichte der Philosophie, 1930.
- Erhardt Franz: Die Weltanschauung Spinozas, 1928.
- Feuerbach Ludwig: Gottheit, Freiheit und Unsterblichkeit, 1866.
- Fichte Johann Gottlieb: Über die Bestimmung des Gelehrten, 1794.
 > > > : Über das Wesen des Gelehrten., 1794.
 > > > : Die Bestimmung des Menschen, 1800.
- Freyer Hans: Einleitung in die Soziologie, 1931.
 > > : Theorie des objektiven Geistes, 1934.
 > > : Die politische Insel, 1936.
- Geyser Joseph: Augustin und die phänomenologische Religionsphilosophie der Gegenwart, 1923.
- Gilles Quispelt: Mensch und Energie im Antiken Christentum. Eranos Jahrbuch, 1952.
- Guardini Romano: Die Macht.
- Günther H.R.G.: Das Problem des Sichselbstverstehens, 1934.
- Häberlin Paul: Ethik im Grundriss, 1946.
 > > : Logik, 1947.
- Hartmann Nik.: Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis, 1925.
 > > : Das problem des geistigen Seins, 1933.
 > > : Zur Grundlegung der Ontologie, 1935.
 > > : Teleologisches Denken, 1951.
- Hegel G.W.Fr.: Philosophie der Weltgeschichte, I.
 > > : Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften, 1927.
 > > : Sämtliche Werke, 6ος τόμος, 1927.
 > > : Die Vernunft in der Geschichte, 1930.
- Heimsoeth Heinz: Geschichtsphilosophie, 1948.
- Heiss Robert: Der Gang des Geistes, 1948.

- Herder Werner: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit.
 » » : Humanistische Reden und Vorträge, 1937.
- Hessens Johannes: Augustinus und seine Bedeutung für die Gegenwart, 1924.
- Hessi Karl: Die krisis des Historismus, 1932.
- Hinneberg Paul: Die Kultur der Gegenwart, Philosophie der Geschichte von Rudolf Eucken, 1924.
- Horst Stephan: Herders Philosophie, 1906.
- Jaeger Werner: Die geistige Gegenwart der Antike, 1929.
 » » : Paideia, I, 1934.
- Jasper Karl: Philosophie, III, 1932.
 » » : Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, 1949.
- Kant Immanuel: Kritik der reinen Vernunft.
 » » : Kritik der praktischen Vernunft.
- Kassner Rudolf: Das inwendige Reich, 1953.
- Kaufmann Fritz: Geschichtsphilosophie der Gegenwart, 1931.
- Klages Ludwig: Der Mensch und das Leben, 1937.
 » » : Der Geist als widersacher der Seele, 1949.
- Köhler Haus: Geist und Geschichte, 1948.
- Kohn Johannes: Die Wahrheit der Geschichte und die Gestalt der wahren Geschichte, 1947.
- Kritzinger Hans-Hermann: Zur Philosophie der Überwelt, 1951.
- Kroner Richard: Die Selbstverwirklichung der Geistes, 1928.
- Krueger Felix: Der Begriff der absoluten Wertvollen als Grundbegriff der Wertphilosophie, 1898.
 » » : Der Stukturbegriff in der Psychologie, 1924.
 » » : Zur Psychologie der Gemeinschaft, 1934.
 » » : Der strukturelle Grund des Fühlens und Wollens, 1936.
- Krüger Gerhard: Geschichte und Tradition, 1948.
- Kühn Leonore: Schöpferisches Leben, 1928.
- Külpe Oswald: Einleitung in die Philosophie, 1928.
- Lamprecht Karl: Einführung in das historische Denken, 1913.
- Landmann Michael: Erkenntnis und Erlebnis, 1951.
 » » : Karl Löwith, Weltgeschichte und Heilgeschehen. Philosophische Rundschau, 1953 - 54.
- Lange-Eichbaum Wilhelm: Das Geni-Problem, 1951.
- Lasaulx Ernst: Philosophie der Geschichte, 1952.
- Lecomte du Noüy: L'homme et sa destinée, 1948.
 » » » : Die Entwicklung zum Menschen als geistigsinnlichen Wesen, 1948.
- Lévy Bruhl: Die geistige Welt der Primitiven.
- Lessing Theodor: Geschichte als Sinnggebung des Sinnlichen, 1919, II. Psychologie der Geschichte.
- Liebert Arthur: Von der Pflicht der Philosophie in unserer Zeit, 1948.
- Liebrucks Bruno: Platons Entwicklung zur Dialektik, 1949.
- Lipps G.F.: Αί περί κόσμου και ζωής αντιλήψεις, Μετάφρ. Γ. Παναγιωτίδου, 1932,

- Litt Theodor: Individuum und Gemeinschaft, 1926.
- > > : Die Philosophie der Gegenwart und ihr Einfluss auf das Bildungsideal, 1930.
  - > > : Geschichte und Leben, 1930.
  - > > : Einleitung in die Philosophie, 1933.
  - > > : Die Frage nach dem Sinn der Geschichte, 1948.
  - > > : Mensch und Welt. Grundlinien einer Philosophie des Geistes, 1948.
  - > > : Philosophie und Zeitgeist, 1935.
  - > > : Geschichtswissenschaft und Geschichtsphilosophie, 1950.
- Löwith Karl: Die Dynamik der Geschichte und Historismus. Eranos Jahrbuch, 1952. Band. XXI.
- Mainhold Peter: Rousseaus Geschichtsphilosophie, 1936.
- Marck Siegfried: Die Dialektik in der Philosophie der Gegenwart, 1929, 1931.
- Menzel Adolf: Grundriss der Soziologie, 1938.
- Meyer Eduard: Geschichte des Altertums, 1910.
- Michelet Jules: Memoire, 1931.
- Moog Willy: Die deutsche Philosophie des 20ten Jahrhunderts, 1922.
- Ortega José y Gasset: Veränderung und Krise, 1943.
- > > > : Das Wesen geschichtlicher Krisen, 1955.
- Österreich T.K.: Von der Einführung in den Geisteswissenschaften und ihren Grenzen, 40ετηρίς Θ. Βορέα, Α', 1940.
- Paulsen Friedrich: Einleitung in die Philosophie, 36 Auflage.
- Pfeiffer Johannes: Existenzphilosophie, 1933.
- Philosophischer Literaturanzeiger: VI, 1954.
- Pichler Hans: Philosophie der Geschichte, 1922.
- Pieper Joseph: Über das Ende der Zeit, 1950.
- Polin Raymond: La creation des valeurs, 1944.
- Przyluski Jean: L'évolution humaine, 1942.
- Ranke von Leopold: Über die Epochen der neuen Geschichte, 1922.
- Riehl Wilhelm H.: Die Volkskunde als Wissenschaft, 1935.
- Rickert Heinrich: Die Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, 1913.
- > > > : Die Probleme der Geschichtsphilosophie, 1924.
- Risse Hans: Das letzte Kapitel der Welt, 1949.
- Rothacker Erich: Systematik der Logik und Geisteswissenschaften, 1927.
- > > > : Probleme der kulturanthropologie, 1928.
  - > > > : Geschichtsphilosophie, 1934.
  - > > > : Logik und Systematik der Geschichtswissenschaften, 1948.
  - > > > : Probleme der kulturmorphologie, 1948.
  - > > > : Die Schichten der Persönlichkeit, 1952.
- Rothenbücher Karl: Über das Wesen des Geschichtlichen und die gesellschaftlichen Gebilde, 1928.
- Roux Antoine: Le Problème de la connaissance, 1930.
- Russel Bertrand: Macht und Persönlichkeit.
- Scheler Max: Vom Ursturz der Werte.
- > > > : Vom Ewigen im Menschen, 1953.

- Schideri Julius: Vom Sinn der Weltgeschichte, 1953.
 Schleiermacher Fr.: Reden über Religion, 1923.
 » : Monologe, 1923.
 Schopenhauer Arthur: Σκέψεις και άποσπάσματα, Μτφρ. Νικ. Κουντουριώτου, 1914.
 Schulze-Sölde Walther: Einzelmensch und Geschichte, 1943.
 Schneider Friedrich: Philosophie der Gegenwart, 1953.
 Sigwart Christoph: Logik 1-2, Bde, 1878.
 Simmel Georg.: Die Probleme der Geschichtsphilosophie, 1923.
 » : Hauptprobleme der Philosophie, 1950.
 Spranger Eduard: Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft, 1905,
 » : Die Grenzen der Geschichtswissenschaft.
 » : Volk - Staat - Erziehung.
 » : Die kulturzyklentheorie und das Problem des Kulturverfalls, 1926.
 » : Probleme der kulturmorphologie, 1936.
 » : Bemerkungen zum Strukturbegriff in den Geisteswissenschaften. Ganzheit und Struktur, II.
 » : Kulturpathologie, 1947.
 » : Die Magie der Seele, 1949.
 Steinberg Wilhelm: Grundfragen des menschlichen Seins, 1953.
 Streller Justus: Philosophisches Wörterbuch, 1951.
 Toynbee Arnold Joseph: Kultur am Scheidewege. Übertragen aus dem Englischen von Ernst Doblhofer, 1949.
 Überweg Friedrich: Geschichte der Philosophie, I, 1926.
 Vierkandt Alfred: Die Stetigkeit im Kulturwandel, 1908.
 Vorländer Karl: Geschichte der Philosophie, 1927.
 Weissbach Werner: Vom Geschmack und seinen Wandlungen, 1947.
 Wentscher Max: Geschichte der Ethik, 1931.
 Wetzell Paul: Vom Wesen und Sinn der Geschichte, I, II, III.
 Windelband Wilhelm: Über Willensfreiheit, 1923.
 Wundt Max: Der Gedanke des Volkstums in der Geschichte der Philosophie (Ganzheit und Struktur von Otto Klemm und Hans Volkelt 1933, III).
 Wundt Wilhelm: Σύστημα Φιλοσοφίας, Μτφρ. Άνδρ. Δαλαζίου, Α, Β'. 1915.
 Zarro René: De devenir de l'intelligence, 1946.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀλεξανδρινοί, σ. 7.
 Ἀμμωνίου Σακκά, σ. 95, 163.
 Ἀναξαγόρας σ. 33, 43.
 Ἀναξίμανδρος, σ. 33, 38.
 Ἀναξιμένης, σ. 38.
 Ἀνδρουτσόπουλος Γρηγ., σ. 321.
 Ἀνδρουτσός Χ., σ. 59, 96, 257.
 Ἀντιφών, σ. 33.
 Ἀριστοτέλης, σ. 7, 37, 50, 51, 76, 117, 225, 262, 273, 274, 305.
 Ἀύγουστινος, σ. 32, 54, 125.
 Βλάχος Ν., σ. 29, 193, 271, 273, 289, 304.
 Βορέας Θεόφ., σ. 8, 54, 84, 86, 92, 214, 234, 280, 284.
 Βούδδας, σ. 294.
 Βουρβέρης Κ., σ. 19, 23, 32, 37, 45, 47, 330, 331.
 Γερός Χαρ., σ. 65.
 Γεωργούλης Κ., σ. 8, 141, 151, 154, 167, 249.
 Δαλεξίου Ἀνδρ., σ. 77.
 Δασκαλάκης Ἀπόστ. σ. 332, 334.
 Δεδόπουλος Κ., σ. 88.
 Δημόκριτος, σ. 33, 59.
 Δημητρόπουλος Κ., σ. 21, 39, 46, 114, 127, 134, 145, 162, 165, 169, 171, 181, 194, 205, 212, 219, 220, 229, 244, 245, 260, 267, 275, 292, 312, 313, 326.
 Εἰρηναῖος, σ. 55, 101, 108, 111, 133, 135, 259.
 Ἐμπεδοκλῆς, σ. 33, 34, 42, 262.
 Ἐξαρχόπουλος Νικ., σ. 234.
 Εὐαγγελίδης Μ., σ. 41.
 Ζακυθηνός Διονύσιος, σ. 235, 277, 333.
 Ζήνων, σ. 52, 189.
 Ζώρας Γ., σ. 334.
 Ἡσίοδος, σ. 35, 36, 38.
 Ἡράκλειτος, σ. 40 - 42, 239.
 Θαλῆς, σ. 37.
 Θεοδορακόπουλος Γ., σ. 10, 38, 46, 55, 87, 101, 105, 137, 155, 160, 171, 202, 210, 211, 212, 214, 222, 226, 238, 247, 251, 254, 293, 308, 323, 330, 346, 353.
 Θουκυδίδης, σ. 45, 281.
 Ἰάμβλιχος, σ. 163.
 Ἰσηγόνης Ἀντ., σ. 116.
 Καλλιάρης Σπυρ., σ. 92, 115, 252, 331, 334, 352.
 Κανελλόπουλος Π., σ. 61, 65, 68, 93, 254, 318, 319, 346.
 Καρολίδης Π., σ. 265, 271, 273, 288.
 Κισσάβου Μαρ., σ. 84, 226.
 Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, σ. 56.
 Κοροντζῆς Π., σ. 277.
 Κουντουριώτου Ν., σ. 395.
 Κουρμούλης Γ., σ. 218, 221.
 Κωτσάκης Δημ., σ. 127.
 Λαμπρίδου Ἑλλη, σ. 90.
 Λογοθέτης Κ., σ. 46, 58, 69, 89, 94, 137, 139, 214, 215, 224, 228, 236, 242, 331, 341, 344.
 Λούβαρις Ν., σ. 64, 84, 91, 93, 97, 99, 100, 112, 133, 134, 141, 147, 148, 255, 295, 329, 347.
 Μελανίτης Ν., σ. 285.
 Μπαλιάνος Δημ., σ. 56.
 Μπερδιάγαφ Ν., σ. 55, 101, 108, 111, 133, 135, 259.
 Μπρουτσιώτης Π., σ. 325, 350.
 Σενοφάνης Κολοφώνιος, σ. 33, 39, 43.
 Παλαιολόγος Γ., σ. 137, 147, 260.
 Παναγιωτίδης Γ., σ. 54, 61.
 Πλάτων, σ. 7, 45 - 50, 57, 93, 104, 105, 109, 199, 204, 212, 213, 214, 215, 218, 219, 222, 228, 229, 233, 237, 244, 246, 260, 273, 283, 399, 340.
 Πλούταρχος, σ. 186, 221, 228.
 Πλωτῖνος, σ. 95, 163, 257.
 Πολύβιος, σ. 53.
 Πορφύριος, σ. 163.
 Πρόκλος, σ. 163.
 Πυθαγόρας, σ. 7, 40.
 Ρενιέρης Μάρκος, σ. 102.
 Σακελλαρίου Γ., σ. 244, 343.
 Σκουτερόπουλος Γ., σ. 229, 247.
 Σπετσιέρης Κ., σ. 87, 142, 237, 249.
 Στωϊκοί, σ. 52, 189, 234.
 Σωκράτης, σ. 21, 44, 49, 210, 226, 237.
 Τσίβη Ν., σ. 8, 123.
 Τομαδάκης Νικ., σ. 110, 322.
 Φερεκύδης, σ. 38.
 Φίλων Ἀλεξανδρεὺς, σ. 348, 354.
 Χρύσιππος, σ. 52.
 Ὠριγένης, σ. 56.

- Amann Hermann, σ. 221.
 Ament W., σ. 206.
 Baeck Leo., σ. 317.
 Baden Hans Jurgen, σ. 20, 28, 105, 119, 286, 288.
 Barth Paul, σ. 305.
 Bastide Georges, σ. 127.
 Bauer Wilhelm, σ. 20, 25, 86, 136, 183, 193, 301, 304.
 Baumgarten Alex. Gottlieb, σ. 231.
 Backer C. H., σ. 173.
 Berggrav E., σ. 134, 347.
 Berdjajew Nik., σ. 101, 135.
 Bergmann Ernst., σ. 295.
 Bergson Henri, σ. 76, 90, 116, 141-143, 148, 149, 155, 157, 158, 217, 218, 228, 268.
 Böhme Jacob, σ. 97, 163.
 Bossard Robert, σ. 285.
 Bourdeau H., σ. 21.
 Bovet Theodor, σ. 151, 353.
 Bruhl Levy, σ. 312.
 Brunner Aug., σ. 242, 268, 272, 278, 315.
 Buchheim Karl, σ. 28.
 Buchwald Georg., σ. 344.
 Cassirer Erns, σ. 144, 213, 216.
 Cohen Her., σ. 144, 200.
 Comte August, σ. 21, 78, 310.
 Croce Benedetto, σ. 26, 310.
 Cysarz Herbert, σ. 305.
 Daudin Henri, σ. 127.
 Delacrois Henri, σ. 219, 220.
 Dempf Alois, σ. 250.
 Descartes René, σ. 148.
 Diels Hermann, σ. 33, 35 - 37, 39-44, 262.
 Diltey Wilhelm, σ. 31, 34, 147, 159, 157, 240, 258, 272.
 Doblhofer Ernst, σ. 95.
 Driesch Hans, σ. 91, 92.
 Eckhart Johannes, σ. 163, 164.
 Engels Fried, σ. 85.
 Erdmann Joh. Eduard, σ. 65, 76, 95, 96, 97, 100.
 Erhard Franz, σ. 98.
 Eucken, σ. 31, 81, 89, 239.
 Feuerbach Ludwig, σ. 100.
 Lichte Joh., σ. 64-66, 71, 74, 94, 177, 257, 262.
 Frank Sebastian, σ. 97, 163.
 Freyer Hans, σ. 126, 236, 258, 267, 269, 271, 275, 279.
 Geysler Joseph, σ. 55, 96.
 Gilles Quispelt, σ. 353.
 Guardini Romano, σ. 236, 319.
 Günther H.R.G., σ. 284.
 Häberlin Paul, σ. 317, 349.
 Harnack Adolf, σ. 21.
 Hartmann Nikolai, σ. 68, 69, 70, 72, 86, 121, 126, 127, 145, 156, 181, 197, 200, 213, 238, 244, 248, 252, 264, 338.
 Hegel G.W.Fr., σ. 68-73, 74, 86, 94, 116, 125, 199, 213, 236, 242, 257, 286, 305.
 Heidegger Martin, σ. 150-153, 156, 338.
 Heimsoeth Heinz, σ. 10, 25, 94, 285, 299.
 Heiss Robert, σ. 149, 326.
 Herder Joh. Gottf., σ. 61-62, 73, 99, 174, 322, 323.
 Hessen Johannes, σ. 56.
 Heussi Karl, σ. 31, 172.
 Hinneberg Paul, σ. 81.
 Horst Stephan, σ. 99.
 Humboldt Alexander, σ. 324.
 Husserl Eduard, σ. 148 - 150, 156.
 Ibn Khaldun, σ. 73.
 Jaeger Werner, σ. 10, 45, 321.
 Jasper K., σ. 9, 14, 125, 150, 153 - 155, 156, 161, 188, 254, 338.
 Kant Imm., σ. 22, 62-64, 65, 73, 116, 144, 145, 151, 156, 165, 225, 249.
 Kassner Budoff, σ. 351.
 Kaufmann Fritz, σ. 76, 283.
 Keyser Erich, σ. 301.
 Kierkegaard Sören, σ. 101, 150.
 Klages Ludwig, σ. 240, 344.
 Köhler Hans, σ. 333.
 Kohn Johannes, σ. 26.
 Kritzinger Hans Hermann, σ. 340.
 Kronner Richard, σ. 217, 252, 255, 259, 284.
 Krüger Gerhard, σ. 16, 102, 127, 161.
 Krueger Felix, σ. 169, 176, 249, 252, 277.
 Kühn Leonore, σ. 291.
 Külpe Oswald, σ. 31.
 Lamprecht Karl, σ. 21, 87, 117, 120, 174, 277, 309, 322.
 Landmann Michael, σ. 109, 145, 159, 180, 190.
 Lange - Eichbaum Wilhelm, σ. 285.
 Lange Fr., σ. 144.
 Lasaulx Ernst, σ. 102.
 Leconte du Noüy, σ. 120, 311, 318.
 Leibnitz Gottf. Wilhelm, σ. 58 - 61, 73, 261.
 Lessing Th., σ. 16, 21.
 Liebert Arthur, σ. 152, 319.
 Liebrucks Bruno, σ. 283.

- Lipps G.F., σ. 54, 61.
 Litt Theodor, σ. 12, 101, 128, 137,
 150, 155, 195, 197, 204, 263, 264,
 269, 270, 273, 275, 276, 278, 282,
 313, 353.
 Löwith Karl, σ. 118.
 Mainhold Peter, σ. 249.
 Marck Sigfried, σ. 255.
 Marx Karl, σ. 85, 87, 118, 125, 128,
 270.
 Menzel Adoff, σ. 270, 309.
 Meyer Eduard, σ. 268.
 Michelet Jules, σ. 25.
 Montesquieu Ch., σ. 73.
 Moog Willy, σ. 88, 138, 146, 147,
 158.
 Natorp Paul, σ. 144.
 Nestle Wilhelm, σ. 31, 32, 34.
 Nietzsche Friedrich, σ. 75.
 Nordau Marx, σ. 20.
 Ortega José y Gasset, σ. 191, 288,
 332.
 Österreich Traugott Konst, 196.
 Paulsen Friedrich, 211, 214, 253.
 Pfeiffer Johann, σ. 151, 154.
 Pichler Hans, σ. 122, 284.
 Pieper Joseph, σ. 349.
 Polin Raymond, σ. 252.
 Przyluski Jean, σ. 186, 217, 220, 310.
 Ranke L., σ. 174, 288, 297-298.
 Remplein Heinz, σ. 205.
 Reymond Du Bois, σ. 20.
 Riehl Wilhelm H., σ. 277.
 Rickert Heinrich, σ. 94, 117, 120,
 138-140, 155, 171, 174, 194, 235,
 247, 265, 306.
 Risse Hans, σ. 86.
 Roscher W., σ. 305.
 Rothacker Erich, σ. 84, 94, 124, 131,
 174, 177, 181, 190, 258, 286, 290,
 315.
 Rothenbücher Karl, σ. 17, 276, 293.
 Rousseau Jean Jacques, σ. 31, 188,
 249.
 Roux Antoine, σ. 215, 216, 218.
 Russel Lord Bertrand, σ. 275.
 Scheler Max, σ. 228, 239, 240, 249,
 346.
 Schelling Friedrich. Willh., σ. 93.
 Schiederer Julius, σ. 112.
 Schiller Friedrid, σ. 324.
 Schleiermacher Fried., σ. 99, 100.
 Schneider Fried., σ. 151, 153.
 Schopenhauer Arth., σ. 20, 75, 294,
 245.
 Schultze-Sölde Walther, σ. 269.
 Sigwart Christ., σ. 75, 77, 304.
 Simmel Georg, σ. 22, 75, 77, 157,
 158, 163, 177, 186, 192, 238, 304,
 305.
 Sombart Wern., σ. 270.
 Spencer Herbert, σ. 79, 240.
 Spengler Oswald, σ. 21, 245 - 246,
 309.
 Spinoza Benedictus, σ. 98.
 Spranger Eduard, σ. 112, 117, 120,
 183, 192, 197, 199, 212, 260, 277,
 298, 299, 301, 303, 350, 351.
 Steinberg Wilh, σ. 152, 155, 227, 239,
 240, 338.
 Thomas von Aquino, σ. 96.
 Toynbee Arnold, σ. 95, 308.
 Überweg Friedrich, σ. 7, 52.
 Uexküll J., σ. 240.
 Vico Giovanni Bat., σ. 309.
 Vierkandt Alfred, σ. 121, 302.
 Voltaire François M., σ. 31.
 Vorländer K., σ. 58, 66, 77, 79, 100,
 142, 147.
 Walter Ehrenstein, σ. 286.
 Weisbach Werner, σ. 286.
 Wentscher Max., σ. 52.
 Wenzel Paul, σ. 15, 21, 174, 190.
 Windelband Wilhelm, σ. 93, 94,
 123, 137, 138, 155, 247.
 Wundt Max, σ. 34.
 Wundt Willh, σ. 76, 77, 88, 89, 146.
 Zarro René, σ. 315.